

УДК 37.011.32

DOI 10.32755/sjeducation.2024.02.136

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ВІТАГЕННОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Мірошніченко Валентина Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки,

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

(03041, Україна, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15,

e-mail: mvi_2016@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-3931-0888

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216203313>

Стаття присвячена обґрунтуванню доцільності застосування технології вітагенної освіти у формуванні громадянської компетентності студентів.

Ураховано принципи науковості (наукове обґрунтування, формування цілісного образу студента як громадянина, його громадянської компетентності як багатоаспектного явища, результату особистісного й професійного розвитку), культуровідповідності (єдність формування громадянської компетентності студентів з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями), активності особистості (інтереси студентів, залучення їх до розв'язання проблемних ситуацій, стимулювання різних форм освітньої діяльності) у формуванні громадянської компетентності студентів.

Підґрунтям поняття «громадянська компетентність» автор вважає досвід застосування громадянських знань і вмінь, досвід участі в реалізації своїх громадянських прав та обов'язків. Життєвий досвід трактується як вітагенна інформація з резервів довготривалої пам'яті, яка є основою самоактуалізації в певних ситуаціях.

Виокремлюються «стадії переходу від вітагенної інформації до вітагенного досвіду:

первинне неподільне сприйняття вітагенної інформації;

з'ясування значущості отриманої інформації, її оціночна фільтрація;

створення установки запам'ятати інформацію на умовний термін «збереження», якій залежить від її значущості та практичної спрямованості».

Наголошується на доречності застосування таких прийомів технології вітагенної освіти для формування громадянської компетентності студентів: ретроспективний аналіз життєвого досвіду громадянської діяльності та розкриття його зв'язків в освітньому процесі; актуалізація життєвого досвіду студентів (з'ясування обсягу знань студентів на рівні буденної громадянської свідомості до того, як вони набуватимуть наукові знання; до-

даткове конструювання незавершеної моделі громадянської освіти (є особливо надійним за необхідності акцентувати увагу на творчому потенціалі студентів, потребах у самореалізації; часова, просторова, змістова синхронізації освітніх проєктів (теоретичний матеріал розкриває також сутність явищ та зв'язків у часі та просторі з тим, що відбувається в суспільстві; творче моделювання ідеалу громадянських об'єктів на основі вітагенного досвіду та нової інформації).

Звертається увага на реалізацію перетворень у контексті технології вітагенної освіти процесу формування громадянської компетентності студентів на цікаву пізнавальну діяльність, що сприяє розвитку їх критичного мислення.

Ключові слова: *громадянська компетентність, студенти, технологія вітагенної освіти, формування громадянської компетентності, принципи формування громадянської компетентності, прийоми вітагенної освіти.*

APPLICATION OF TECHNOLOGY OF VITAGEN EDUCATION IN THE FORMATION OF STUDENTS' CIVIL COMPETENCE

Miroshnichenko Valentyna, Doctor of Pedagogy, Professor,
Professor of the Pedagogy Department,

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
(15 Defense Gurus Street, Kyiv, 03041, Ukraine,*

e-mail: mvi_2016@ukr.net)

ORCID: 0000-0002-3931-0888

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216203313>

The article is devoted to the justification of the feasibility of using the technology of vitamin education in the formation of civic competence of students.

The principles of scientificity (scientific justification, the formation of a holistic image of a student as a citizen, his civic competence as a multifaceted phenomenon, the result of personal and professional development), cultural relevance (the unity of the formation of students' civic competence with the history and culture of the people, its language, national traditions and customs) are taken into account; personal activity (interests of students, their involvement in solving problem situations, stimulation of various forms of educational activity) in the formation of civic competence of students.

The author considers the basis of the concept of «civic competence» to be the experience of applying civic knowledge and skills, the experience of participating in the realization of one's civic rights and duties. Life experience is interpreted as vital information from long-term memory reserves, which is the basis of self-actualization in certain situations.

The stages of the transition from vitamin information to vitamin experience are distinguished:

primary indivisible perception of vitamin information;

clarification of the significance of the received information, its evaluation filtering;

creating an installation to remember information for the conditional term «retention», which depends on its significance and practical orientation».

Emphasis is placed on the appropriateness of using the following methods of vitamin education technology for the formation of students' civic competence: retrospective analysis of the life experience of civic activity and the disclosure of its connections in the educational process; actualization of students' life experience (finding out the scope of students' knowledge at the level of everyday civic consciousness before they acquire scientific knowledge; additional construction of an incomplete model of civic education (it is especially reliable if it is necessary to focus on the creative potential of students, needs for self-realization; temporal, spatial, substantive synchronization of educational projects (the theoretical material also reveals the essence of phenomena and connections in time and space between what is happening in society; creative modeling of the ideal of civic objects based on extensive experience and new information.

Attention is drawn to the implementation of transformations in the context of the technology of vitamin education in the process of forming the civic competence of students for interesting cognitive activities that contribute to the development of their critical thinking.

Key words: *civic competence, students, technology of vitamin education, formation of civic competence, principles of formation of civic competence, techniques of vitamin education.*

Постановка проблеми. Важливою складовою соціалізації студентів є громадянська освіта. Вона сприяє формуванню громадянської компетентності: студенти набувають знань про взаємозв'язки у сучасному суспільстві, права людини, обов'язки влади щодо забезпечення законних прав громадян «на участь у суспільному житті, на діалог та співпрацю» [1].

Громадянська компетентність студентів посідає важливе місце у структурі їх професійної компетентності, оскільки освітня діяльність неодмінно стосується таких явищ, як держава, суспільство, соціум, професійна група, навколишнє середовище. У наш час відкриваються перспективи для нового наповнення ідеї співпраці держави і громадян, зокрема молоді, студентів. Лише високий рівень громадянської компетентності може стати підґрунтям для реалізації цієї ідеї. Під час експериментальної роботи була виявлена пряма залежність між наявністю високого рівня громадянської компетентності студентів та їх здатністю ефективно організовувати заходи. Це зумовило необхідність використовувати різноманітні сучасні педагогічні технології для підвищення рівня громадян-

ської компетентності студентів. Однією з таких технологій є технологія вітагенної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування громадянської компетентності здобувачів освіти не є новою (П. Вербицька, Т. Потапчук, О. Шестопалюк). Результати аналізу наукових праць із зазначеної проблеми дозволяють зробити висновок, що вчені Т. Грузевич, К. Пекач, Л. Романишина розглядають громадянську компетентність студентів (майбутніх фахівців) як складову їх професійної компетентності. Осмислення специфіки формування громадянської компетентності студентів здійснюється в низці робіт учених (О. Гарбар, І. Сопівник, О. Ставицький). Виховний аспект проблеми досліджують педагоги Т. Грузевич, О. Жаровська, Н. Макогончук. Учені переконані, що громадянська компетентність є результатом набуття громадянських знань, формування вмінь та навичок, громадянського виховання. Серед підходів до формування громадянської компетентності поширеним є технологічний підхід. Дослідники [2] пропонують низку навчальних і виховних технологій. Зокрема, М. Баглай [3] та Н. Макогончук [4] пропонують авторські технології для військових закладів вищої освіти. М. Баглаєм запропоновано та обґрунтовано «технологію виховання громадянської позиції курсантів військових закладів вищої освіти як становлення громадянської, патріотично налаштованої особистості через послідовне і поетапне формування позитивної мотивації до становлення власної громадянської позиції та виконання громадянського та професійного обов'язку, набуття систем знань про громадянськість, розуміння її необхідності та значущості для особистості та суспільства, розвитку громадянського світогляду та свідомості, особистісних та професійних якостей для здійснення активної громадянській позиції у військово-професійній діяльності майбутніх офіцерів Збройних Сил України» [3].

Технології формування громадянської компетентності учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах розроблено П. Вербицькою [5], Т. Грузевич [6]. Особливостям громадянської освіти на різних етапах розвитку Української

держави та суспільства присвятила свій науковий доробок І. Кучинська [7]. Психологічний аспект технологічного підходу розкрито у працях І. Петровської [8].

Серед сучасних навчальних технологій поширення набули інтерактивні, ігрові, проєктні технології, технології проблемного навчання, формування творчої особистості, технологія розвитку критичного мислення та технологія вітагенної освіти. Оскільки, за даними проведених досліджень, в останнє десятиріччя під час викладання навчальних предметів у коледжах «все частіше застосовується вітагенна технологія» [9; 10], вважаємо за доцільне її використання в освітньому процесі з метою формування громадянської компетентності студентів.

Метою статті є обґрунтування доцільності застосування технології вітагенної освіти у формуванні громадянської компетентності студентів.

Виклад основного матеріалу. Під «компетентністю» розуміють «володіння людиною відповідною компетенцією ... якщо компетенція є наперед заданою нормою освітньої підготовки, то компетентність – це якість особистості, яка необхідна для продуктивної діяльності в певній сфері» [11, с. 192].

Українськими дослідниками запропоновано такий перелік ключових компетентностей: «компетентність у сфері економічної діяльності, правова компетентність, політична компетентність, компетентність у сфері комунікативної діяльності, організаційна компетентність, технологічна компетентність, екологічна компетентність, а також компетентність у сфері повсякденного життя» [12]. За цією класифікацією «громадянська компетентність є явищем інтегрованим, містить такі компоненти, як правова (правова культура, усвідомлення потреби в дотриманні вимог законів, визнання рівності всіх людей, повага до свободи, відкритість) та політична компетентності (активність і мобільність, громадянська активність, повага до рішення більшості, піклування про справи громадян)» [12].

Дослідники виокремлюють компетентність у сфері громадянської діяльності. Це пов'язано з активізацією громадянського суспільства, яке не можливе без компетентних у громадянському сенсі громадян. Формування громадянської

компетентності студентів відбувається паралельно з розвитком їх особистості та «розвитком інститутів громадянського суспільства, посиленням їхнього впливу на особистість та її професійні інтереси» [4].

За визначенням О. Пометун, «громадянською компетентністю є здатність людини до активної, відповідальної та ефективно реалізації громадянських прав і обов'язків як ознаки розвинутого демократичного суспільства». Психологічну готовність до активного суспільного життя авторка визначає як «громадянськість» [13].

На думку М. Михайліченка, «громадянська компетентність є складним, інтегрованим утворенням у цілісній структурі особистості фахівця, складником його професійної культури та професійної компетентності; результатом оволодіння педагогічною професією... це загальна категорія, яка уособлює розвиток громадянськості як особистісної якості, визначає громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість і суспільно корисну діяльність особистості на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей» [14, с. 11].

Визначаючи педагогічні умови формування громадянської позиції студентської молоді, О. Кафарська однією з таких умов називає запровадження інноваційних освітніх технологій, які передбачають навчання у трьох площинах: насамперед як дискусії, як гри та як системного дослідження [15].

Варто врахувати у формуванні громадянської компетентності студентів пріоритетність таких принципів, як науковість (формування громадянської компетентності шляхом наукового обґрунтування, необхідність формування цілісного образу студента як громадянина, його громадянської компетентності як багатоаспектного явища, результату особистісного та професійного розвитку), культуровідповідність (органічну єдність формування громадянської компетентності студентів з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями), активність особистості (опора на інтереси студентів, залучення їх до розв'язання проблемних ситуацій, стимулювання різних форм освітньої діяльності) тощо.

Зважаючи на зазначене, підґрунтям поняття «громадянська компетентність» можна вважати досвід застосування громадянських знань і вмінь, досвід участі в реалізації своїх громадянських прав та обов'язків. Тому для формування громадянської компетентності студентів варто звернутися до вітагенної технології.

Термін «вітагенний» означає «породжений життям», має латинське походження від двох слів: «vita» (лат.) – життя, «genes» (грец.) – народжений. Це навчання ґрунтується на актуалізації життєвого досвіду особистості, її інтелектуально-психологічного потенціалу з освітньою метою. Актуальність технології визначається її потенціалом щодо полегшеного засвоєння студентами навчального матеріалу.

Ідеї вітагенної освіти походять здавна. Ф. Рабле, М. Монтень ще в епоху Відродження ініціювали навчання дітей на основі наявного досвіду. Принцип зв'язку школи з життям і природою був домінуючою педагогіки філантропів та підґрунтям педагогічних систем К. Ушинського, В. Сухомлинського. У 80-х роках ХХ ст. розвиток вітагенних технологій пов'язаний з іменем Ш. Амонашвілі, котрий переконував у міцному взаємозв'язку між формуванням особистості та життєвим досвідом її дитинства.

Життєвий досвід можна вважати вітагенною інформацією, що перебуває в резервах довготривалої пам'яті й у стані постійної готовності до самоактуалізації в певних ситуаціях.

Є такі «стадії переходу від вітагенної інформації до вітагенного досвіду:

- первинне неподільне сприйняття вітагенної інформації;
- з'ясування значущості отриманої інформації, її оціночна фільтрація;
- установча – створення установки запам'ятати інформацію на умовний термін «збереження», який залежить від її значущості та практичної спрямованості» [16].

За визначенням Т. Волобуєвої, «вітагенне навчання – це навчання, засноване на актуалізації життєвого досвіду особистості, її інтелектуально-психологічного потенціалу в освітніх цілях» [17].

У контексті нашого дослідження слушним є врахування «технології освіти дорослих на основі вітагенного досвіду. Перенесення прожитої інформації на предмет, що вивчається,

дає змогу уникнути формального засвоєння знань. Вітагенне навчання сприяє налагодженню співпраці між учителями й учнями, становленню їх суб'єкт-суб'єктних стосунків» [18].

З урахуванням думки М. Баглая щодо «технологічного забезпечення виховання громадянської позиції курсантів із застосуванням традиційних та інтерактивних методів навчання, методів виховання, методів самоосвіти, форм навчання та форм виховання» [3] вважаємо доречним застосування запропонованих А. Анджеевською, Ю. Беднарк, О. Янкович [18] прийомів технології вітагенної освіти для формування громадянської компетентності студентів, зокрема:

- ретроспективний аналіз життєвого досвіду громадянської діяльності та розкриття його зв'язків в освітньому процесі;

- актуалізація життєвого досвіду студентів (з'ясування обсягу знань студентів на рівні буденної громадянської свідомості до того, як вони набуватимуть наукові знання);

- додаткове конструювання незавершеної моделі громадянської освіти (є особливо надійним за необхідності акцентувати увагу на творчому потенціалі студентів, потребах у самореалізації);

- часова, просторова, змістова синхронізації освітніх проєктів (теоретичний матеріал розкриває також сутність явищ та зв'язків у часі та просторі з тим, що відбувається в суспільстві);

- творче моделювання ідеалу громадянських об'єктів на основі вітагенного досвіду та нової інформації.

Технологія вітагенної освіти реалізує перетворення процесу формування громадянської компетентності студентів на цікаву пізнавальну діяльність, сприяє розвитку їх критичного мислення.

Висновки. Отже, доцільність застосування технології вітагенної освіти у формуванні громадянської компетентності визначається специфічними особливостями цього процесу та вимогами, які висуває суспільство до особистості студента як майбутнього фахівця в певній галузі загалом та рівня сформованості його громадянської компетентності зокрема. Проведене дослідження не претендує на висвітлення всіх аспектів проблеми формування громадянської компетентності студен-

тів. Тому **перспективним** є детальне вивчення потенціалу кейсів та ігрових технологій для формування громадянської компетентності студентів.

Список використаних джерел

1. Токарева А., Чижикова І. Сучасні підходи до формування громадянської компетентності студентів: міжнародний та національний контексти. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2021. № 1 (21). С. 88–93.

2. Miroshnichenko Valentina, Afanasyev Anatoliy, Sofiiian Dmytro, Serkhovets Serhii, Zhuravlov Vadym. Cultivating leadership skills in future military bachelors through professional academic subject areas. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (66). С. 85–94. URL: <https://amazoniaainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2421> (дата звернення: 12.08.2024).

3. Баглай М. В. Технологія виховання громадянської позиції курсантів та етапи її реалізації в освітньому процесі військових закладів вищої освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. Вип. 21. URL: <http://profped.ddpu.edu.ua/article/view/307985> (дата звернення: 11.08.2024).

4. Макогончук Н. В. Формування громадянської компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 244 с.

5. Вербицька П. В. Теоретико-методологічні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2010. 491 с.

6. Грузевич Т. Ю. Методичні рекомендації щодо громадянського виховання учнів старших класів на основі національних традицій. *Наука, освіта, технології, суспільство: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 1 листопада 2022 р.). Ч. 1. С. 11–12. Житомир : ЦФЕНД, 2022.

7. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби : навч. посібник. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. 112 с.

8. Петровська І. Р. Психологія становлення громадянської ідентичності особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.11. Київ, 2023. 464 с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/dis-etrovska.pdf> (дата звернення: 07.08.2024).

9. Сапожникова О. М. Технологія вітагенного навчання як інструмент мовної підготовки студентів. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ*: збірник матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 берез. 2017 р.). Київ : КНЕУ, 2017. С. 304–308.

10. Починок Є., Корецька О. Вітагенне навчання природознавства у контексті компетентнісного підходу. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19965/1/15.pdf> (дата звернення: 17.08.2024).

11. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Київ, 2007. 656 с.

12. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики*. Київ : К.І.С., 2003. С. 13–41.

13. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–21.

14. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Кіровоград, 2007. 24 с.

15. Кафарська О. Б. Педагогічні засади формування громадянської позиції студентської молоді (1991–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Івано-Франківськ, 2007. 20 с.

16. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти : навч.-метод. посібник. 2-ге вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.

17. Волобуєва Т. Вітагенні технології компетентнісного навчання. *Освіта.ua*. URL: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/637/> (дата звернення: 17.08.2024).

18. Янкович О., Беднарк Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів : навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.

References

1. Tokarieva, A., Chyzykova, I. (2021), "Modern approaches to the formation of civic competence of students: international and national contexts". *Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology"*. *Pedagogical sciences*, No 1 (21), pp. 88–93.

2. Miroshnichenko, V., Afanasyev, A., Soflian, D., Serkhovets, S. and Zhuravlov, V. (2023), "Cultivating of leadership skills in future military bachelors through professional academic subject areas",

Amazonia Investiga, Vol. 12, No 66, pp. 85–94, available at: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2421> (accessed 12.08.2024).

3. Bahlai, M. V. (2024), "Technology of education of cadets' civic position and stages of its implementation in the educational process of military institutions of higher education", *Teacher professionalism: theoretical and methodical aspects*, Issue 21, available at: <http://profped.ddpu.edu.ua> (accessed 12.08.2024).

4. Makohonchuk, N. V. (2013), Formation of civic competence among future border guards in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle : PhD in Pedagogy, Khmelnytskyi.

5. Verbytska, P. V. (2010), Theoretical and methodological foundations of civic education of students in general educational institutions : Author's thesis, Kyiv.

6. Hruzevych, T. Yu. (2022), "Methodological recommendations for civic education of high school students based on national traditions", *Science, education, technologies, society: trends, challenges, prospects : materials of the International Scientific and Practical Conference*, Part 1 (Zhytomyr, November 1), pp. 11–12.

7. Kuchynska, I. O. (2015), Civic education in Ukraine: past experience and modern needs : educational manual, Publisher PP Zvoleyko D. G., Kamyanets-Podilskyi.

8. Petrovska, I. R. (2023), Psychology of the formation of the civic identity of the individual : Author's thesis, Kyiv. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/dis-petrovska.pdf> (accessed 08.07.2024).

9. Sapozhnykova, O. M. (2017), "Vitagenic learning technology as a tool for language training of students", *Strategies of intercultural communication in language education of modern universities: collection of materials of the III International science and practice conference* (Kyiv, March 21), pp. 304–308.

10. Pochynok, Ye. and Koretska, O. (2020), *Vitagen teaching of natural science in the context of the competence approach*, available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19965/1/15.pdf> (accessed 08.07.2024).

11. Moiseiuk, N. (2007), Pedagogy : teaching manual, Kyiv.

12. Ovcharuk, O. (2003), "Competencies as the key to updating the content of education", Education reform strategy in Ukraine : recommendations for educational policy, K.I.S., Kyiv, pp. 13–41.

13. Pometun, O. I. (2005), "Formation of civic competence: a view from the position of modern pedagogical science", *Bulletin of school exchange programs*, No. 23, pp. 18–21.

14. Mykhailichenko, M. V. (2007), Formation of civic competence of future teachers of humanitarian subjects : PhD in Pedagogy, Kirovohrad.

15. Kafarska, O. B. (2007), Pedagogical principles of forming the civic position of student youth (1991–2005) : PhD in Pedagogy, Ivano-Frankivsk.

16. Martynets, L. A. (2015), Modern models of education : teaching manual, 2nd ed., Donetsk.

17. Volobuieva, T. (2008), "Vitagenic technologies of competence training", *Osvita.ua*, available at: <https://ru.osvita.ua/school/method/technol/637/> (accessed 17.08.2024).

18. Yankovych, O., Bednarek, Yu. and Andzheievska, A. (2015), Educational technologies of modern educational institutions : educational and methodological manual, TNPU named after V. Hnatyuk, Ternopil.